

Piotr Godlewski

Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu w Gdańsku

Badania nad turystyką niepełnosprawnych w Polsce

Streszczenie

Turystyka niepełnosprawnych jako forma działalności osób z niepełnosprawnością może być istotnym środkiem terapeutycznym kompensującym stan niepełnosprawności i przyspieszającym proces integracji społecznej. W polskiej literaturze przedmiotu, ukazującej się od lat 70., dominują prace o charakterze ogólnym i przeglądowym. W pracach podejmowane są zwłaszcza badania nad rolą turystyki w życiu niepełnosprawnych, badania wybranych uwarunkowań udziału osób niepełnosprawnych w turystyce, analizy polityki turystycznej, strategii, planów i perspektyw związanych z niepełnosprawnymi. Część prac dotyczy badania społecznych skutków turystyki niepełnosprawnych, a także zagadnień ekonomicznych związanych z marketingiem i usługami turystycznymi.

Praca ma charakter przeglądowy (przeгляд literatury), dominuje w niej analiza porównawcza literatury. Autor starał się dokonać przeglądu w sposób całościowy obejmując publikacje w języku polskim. W pracy zastosowano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa.

Słowa kluczowe: turystyka, niepełnosprawni, turystyka niepełnosprawnych, przegląd literatury, metoda analizy i krytyki piśmiennictwa.

Kody JEL: I14

Wstęp

Według W. Degi (1970) turystyka osób niepełnosprawnych jest dziedziną działalności ludzi dającą duże pozytywne możliwości rehabilitacji i jest w Polsce jeszcze mało rozwinięta. M. Weissa (1979) postrzega turystykę osób niepełnosprawnych jako turystykę osób wykazujących dysfunkcje ustrojowe. J. Wolski (1979), jeden z głównych propagatorów uprawiania turystyki przez osoby niepełnosprawne, uważa, iż jest ona istotnym elementem rehabilitacji, której celem jest przywrócenie możliwie maksymalnej sprawności fizycznej, psychicznej, społecznej i zawodowej oraz umożliwienia stopniowego przystosowania się do normalnego życia. Jednak określenie dokładnej liczby, preferencji i motywów turystów niepełnosprawnych w Polsce nastęrcza wiele problemów, gdyż nie istnieją szczegółowe, ogólnodostępne statystyki w tym zakresie. Także organizacje, stowarzyszenia i biura podróży zajmujące się turystyką nie prowadzą systematycznych i jednorodnych metodologicznie analiz. Pierwsze znaczące badania dotyczące wyjazdów o charakterze turystycznym wśród niepełnosprawnych zostały przeprowadzone dopiero w 2000 roku przez Instytut Turystyki we współpracy z Głównym Urzędem Statystycznym. Jednak okazało się, że analizy i bardziej szczegółowe badania problemu turystyki niepełnosprawnych wymagają szczególnie w zakresie skali, struktury, dostępności, zachowań i motywów szczegółowych badań wielo-

aspektowych. Dla każdego badacza istotna jest również retrospektywna analiza stanu badań, jak również określenie postępu bieżących prac.

Prezentowana praca skupia się na ogólnej charakterystyce i ocenie prac z zakresu grupy tematycznej „turystyka osób niepełnosprawnych”. W tym obszarze badań mieści się szeroka tematyka: od aspektów biomedycznych, społeczno-humanistycznych, po aspekty ekonomiczne i techniczne. Stąd też bardzo ważne jest zmierzanie do zintegrowanego pola badawczego, w którym uwzględnione zostaną różne pola badawcze: aktywność fizyczna i zdrowie, problematyka psychospołeczna, zagadnienia z zakresu geografii i ekonomii a także zarządzania.

Praca ma charakter przeglądowny, dominuje w niej analiza porównawcza literatury. Autor starał się dokonać przeglądu w sposób, w miarę możliwości, całościowy obejmując publikacje w języku polskim. Zastosowano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa.

Stan badań

Na temat stanu badań turystyki niepełnosprawnych pisał dotychczas Krzysztof Kaganek, dokonując przeglądu badań zarówno krajowych (Kaganek 2007; 2008a), jak i zagranicznych (Kaganek 2009a; 2010).

Pola badawcze turystyki niepełnosprawnych uwzględniają zarówno nauki o kulturze fizycznej, jak również nauki podstawowe. W naukach o kulturze fizycznej mamy do czynienia z grupami badawczymi, a nawet wąskimi tematami badawczymi. W zakresie aktywności ruchowej niepełnosprawnych w kontekście ich udziału w turystyce szczególne znaczenie mają badania związane z wydolnością fizyczną (biochemia, fizjologia) i sprawnością aparatu ruchu (antropomotoryka, biomechanika, fizjoterapia), a także zagadnienia z zakresu organizacji i zarządzania tzw. kulturą fizyczną (w zakresie dziedziny turystyka).

Schemat 1

Zintegrowane pola badawcze turystyki

Źródło: opracowanie własne.

Multidyscyplinarność badań nad turystyką niepełnosprawnych przejawia się w czterech głównych aspektach: nauk biomedycznych, nauk społeczno-humanistycznych, nauk ekonomicznych i nauk technicznych. Stąd też bardzo ważne jest zmierzanie do zintegrowanego pola badawczego, w którym uwzględnione zostaną różne pola badawcze uwzględniające: aktywność fizyczną i zdrowie, problematykę psychospołeczną, zagadnienia z zakresu geografii i ekonomii a także zarządzania.

Schemat 2

Multidyscyplinarność badań w obszarze turystyki niepełnosprawnych

Źródło: jak w schemacie 1.

Istnieją opinie, wynikające z przeglądu literatury, o zadowalającym stanie badań, zarówno ilościowych, jak i jakościowych (Kaganek 2007; 2009b; 2010). Charakterystyczną cechą tych badań jest interdyscyplinarność i właściwości aplikacyjne do działań praktycznych. K. Kaganek (2008b, s. 79) stan badań nad turystyką niepełnosprawnych tak opisuje: „Podejmuje się wiele inicjatyw badawczych, zmierzających do określenia potrzeb, barier i uwarunkowań uprawiania turystyki przez to środowisko. Mimo to istnieje jeszcze do rozwiązania bardzo dużo problemów dotyczących turystyki osób niepełnosprawnych, zwłaszcza w kontekście poszczególnych rodzajów niepełnosprawności. Szereg opracowań traktuje te problemy pobieżnie, ogólnikowo i nie oddaje w pełni istoty oczekiwań”.

Podobną sytuację obserwujemy w literaturze światowej. W 1998 roku Simon Darcy (1998; 2005) wydał zestawienie bibliograficzne uwzględniające problemy uczestnictwa osób niepełnosprawnych w turystyce. Tematyką związaną z rynkiem turystyki niepełnosprawnych zajmowali się również Papone (1997), Weiler, Muloin (1990), problemem przystosowania transportu dla niepełnosprawnych – Burnett (1996), Cavinato, Cuckovich (1992), Cooper (1989), (Faulkner, French 1982), problemem dostępności – Connor (1997), Darcy (1995), Rawson

i Murray (1988), Sims (1987). Wśród częściej poruszanych tematów znalazł się również problem informacji turystycznej dla niepełnosprawnych (Muloïn, Weiler 1993), problemy czasu wolnego osób niepełnosprawnych (Murray, Murray 1989), a także problemy integracyjne (Kern 1989).

Jak wynika z przeglądu stanu piśmiennictwa, badania naukowe w turystyce mogą sublimować badania w wielu dyscyplinach naukowych, a turystyka jako odrębna dziedzina może być traktowana szeroko, może eksplorować szerokie pola badawcze. G. Gołębski zwraca uwagę, że badania nad turystyką w Unii Europejskiej ogniskują się wokół problematyki: kompleksowości, rozumianej jako zaspokajanie potrzeb turystycznych w ujęciu wieloaspektowym, z uwzględnieniem zaangażowania wielu sektorów; rozwoju zrównoważonego, a więc uwzględniającego takie komponenty, jak zasoby środowiskowe, kulturowe i społeczne; zbilansowanego rozwoju, rozumianego jako przewaga skutków pozytywnych nad negatywnymi. Charakterystyczną cechą badań nad turystyką jest ich kompleksowość i interdyscyplinarność. Dąży się również do opracowania strategii i systemów turystyki zrównoważonej (*sustainable tourism*) (Gołębski 2003). G. Gołębski wyznacza trzy główne pola badawcze różnych dyscyplin naukowych: geografii i ekonomii, psychologii i socjologii, ekonomii i zarządzania. O roli zagadnień ekonomicznych w problemach badawczych turystyki G. Gołębski (2003, s. 18) pisze: „W naukach tych konieczne jest wyodrębnienie ekonomiki turystyki oraz czterech bloków tematycznych, mających szczególne zastosowanie w rozwiązywaniu aktualnych zagadnień związanych z rozwojem turystyki. Do bloków tych należą: 1. Gospodarka regionalna, łącznie z transportem i logistyką; 2. Marketing i analiza rynku; 3. Finanse (publiczne i przedsiębiorstw); 4. Organizacja i zarządzanie wraz z ekonomiką pracy”.

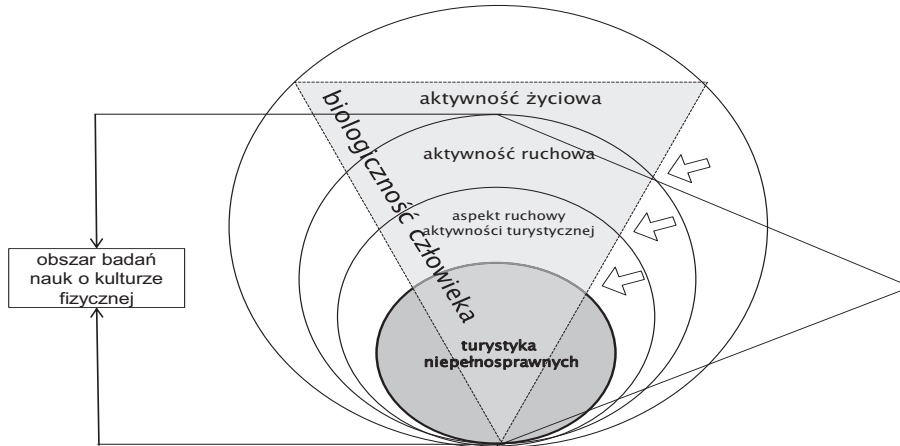
Niestety, takie ujęcie jest ekonomistyczne, nie uwzględniające szerszego kontekstu społecznego i humanistycznego, a więc problematyki czasu wolnego (pedagogika czasu wolnego), zachowań zdrowotnych (edukacja prozdrowotna), czynników aktywności ruchowej (aktywność fizyczna ruchowa).

Z pewnością, szczególnie badania aktywności ruchowej człowieka ze względu na styl życia mieszkańców wysoko uprzemysłowionych krajów powinny być także rozszerzone na turystykę. Postęp cywilizacyjny staje się bezpośrednią przyczyną odchodzenia człowieka od natury, co powoduje brak ruchu – hipokinezę. Współcześnie panuje powszechne przekonanie o zdrowotnym znaczeniu ruchu, a turystyka jest właśnie jedną z form aktywności ruchowej.

Obszar aktywności ruchowej w turystyce jest domeną badaczy związanych głównie z naukami o kulturze fizycznej. Z tej perspektywy aktywność ruchowa w turystyce jest ważnym problemem badawczym, spajającym prace przedstawicieli nauk o kulturze fizycznej i przedstawicieli nauk podstawowych, zajmujących się problematyką społeczną. W badaniach nad turystyką niepełnosprawnych nie możemy pomijać biologiczności człowieka, a więc aspektu jego ustroju. W każdym działaniu ludzi istotną rolę należy przypisać aktywności życiowej, z której wynika aktywność społeczna, ta z kolei w sposób istotny zależy od aktywności ruchowej. Badania aspektu ruchowego w turystyce pozwalają na określenie nie tylko aktyw-

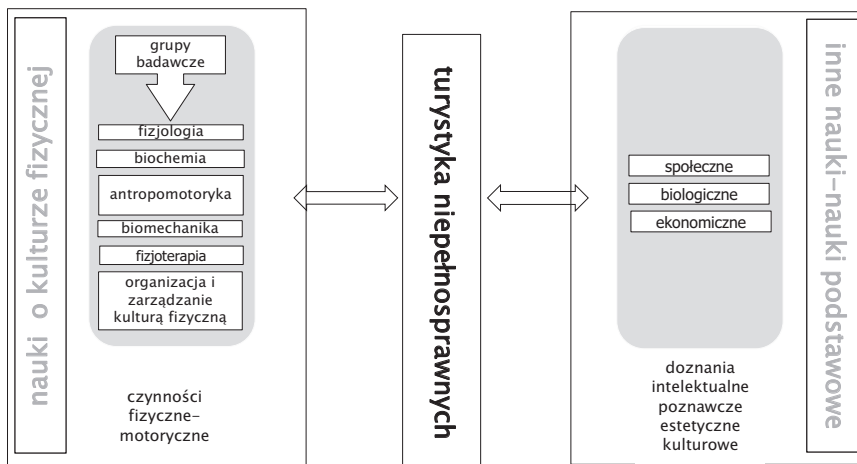
ności fizycznej i możliwości uczestnictwa w turystyce osób niepełnosprawnych, mogą także przyczynić się do rozwiązania wielu problemów związanych z logistyką i dostępnością, po zagadnienia ergonomicznego przystosowania.

Schemat 3
Obszary badań aktywności w turystyce

Źródło: jak w schemacie 1.

Schemat 4
Pole badań turystyki niepełnosprawnych

Źródło: jak w schemacie 1.

W działalności turystycznej występują zawsze dwa komponenty: jeden związany z biologicznością człowieka (akcesoria aktywności ruchowej), drugi związany z jego psychiką (akcesoria psychiczne). Nie istnieje ruch turystyczny bez ruchu fizycznego, ale także uczestnictwo w turystyce jest niemożliwe bez intelektualnego postrzegania i rozumienia istoty zjawisk. Stąd też badania turystyki, w tym także niepełnosprawnych muszą mieścić się w polach badawczych różnych dziedzin i specjalności naukowych. Przyszłość leży zapewne w badaniach zintegrowanych na pograniczu badań nauk podstawowych i szczegółowych grup tematycznych w ramach nauk kultury fizycznej.

Nauki o kulturze fizycznej obejmują szerokie spektrum grup tematycznych, od pól badawczych związanych z biologią i zdrowiem człowieka po eksploracje związane ze społeczną funkcją aktywności ruchowej. Racjonalną aktywność fizyczną przedstawić można jako proces, który rozpoczyna się na etapie wszechstronnej wiedzy o ustroju, a więc biologicznej i medycznej, przez wiedzę dotyczącą aktywności społecznej, kumulowanej przez nauki społeczne (socjologia, psychologia, pedagogika).

Fizyczność turystyki realizuje się w przynajmniej trzech funkcjach – wypoczynkowej, zdrowotnej i wychowawczej. Pamiętać również trzeba o turystyce kwalifikowanej, której fizyczność (ruchowość) jest istotą działań. Turystyka kwalifikowana to forma turystyki, w której uczestniczy się systematycznie, gdyż istniejący w niej element współzawodnictwa lub autotelicznego doskonalenia jednostki zmusza jej uczestników do bardziej lub mniej permanentnego „treningu”. Głównym motywem podejmowania działalności jest tu potrzeba zaspokajania aktywności fizycznej i chęć doskonalenia fizycznego.

Wśród wielu form turystyki kwalifikowanej do najpopularniejszych zalicza się: turystykę pieszą, nizinną i górską, narciarską, żeglarską, rowerową, motorową, kajakową, a także bardziej ekstremalną, turystykę survivalową i speleologiczną. W zależności od rodzaju i stopnia niepełnosprawności turyści niepełnosprawni uczestniczą w różnych formach organizacyjnych: rajdach, zlotach, wędrówkach, spływach, rejsach itp. W naukach o kulturze fizycznej, aktywność fizyczna rozumiana jest jako zwiększona aktywność organizmu, zdolność do intensywnego działania w obrębie aparatu ruchu, a więc wykonywania ćwiczeń fizycznych. Aktywność fizyczna jest więc skłonnością do działania, chęcią podejmowania inicjatywy, chęcią uczestnictwa.

Badania w zakresie turystyki prowadzą różne ośrodki, agencje, instytuty, wyższe uczelnie itp., najważniejsze są jednak prace, które posiadają wartość aplikacyjną, najczęściej odzwierciedlają one zapotrzebowanie gospodarki globalnej lub lokalnej. Często są one spójne z krajową polityką turystyczną. W.W. Gaworecki (2003) zwraca uwagę na 8 zasadniczych wyznaczników krajowej polityki turystycznej, które powinny: generować dochody zagraniczne, tworzyć miejsca pracy w kraju, ulepszać gospodarkę regionalną i lokalną, uświadamiać, tworzyć miejsca pracy na szczeblu regionalnym i lokalnym, popierać środowisko, przyczyniać się do rozwoju infrastruktury, budować reputację.

Próby prezentacji kierunków i stanu badań naukowych w turystyce podejmowało w ostatnim dziesięcioleciu kilku specjalistów tej dziedziny. W.W. Gaworecki (2003) wskazując na główne kierunki badań uwzględnił przede wszystkim turystykę wiejską, turystykę lokalną

i kulturalną. Z kolei K. Łopaciński (2003) przedstawia kierunki rozwoju badań zawężając tę analizę do doświadczeń Instytutu Turystyki. Poznawczymi częściami pracy są rozdziały o źródłach informacji dotyczących zjawisk zachodzących w turystyce, zarówno wytworzonych w instytucjach i organizacjach międzynarodowych, jak i krajowych.

Bardzo interesującą pracą podejmującą zagadnienie perspektyw i kierunków rozwoju badań naukowych nad turystyką jest artykuł W. Alejsiaka (2003). Autor krytycznie ocenia poziom metodologiczny badań, wskazując jako przyczynę niski poziom świadomości teoretycznej i niski poziom złożoności metodologicznej. Powołując się na prace G. Danna, Nasha, i Pearce'a (1988) przedstawia trzy kategorie prac ze względu na ich ujęcie metodologiczne: dyskusje teoretyczne bez podstaw empirycznych, eseje opisowe, na które składa się materiał impresjonistyczny i anegdoty, suche dane bez wartości teoretycznej (Alejsiak 2003). Alejsiak, powołując się na McIntosha i Goeldnera (1886), podaje 9 podstawowych podejść stosowanych w badaniach nad turystyką: 1. Instytucjonalne to badanie różnych instytucji i ich wzajemnych zależności roli w cyklu produkcji i konsumpcji; 2. Podejście przez produkty to badanie produktu turystycznego; 3. Podejście historyczne polegające na badaniu genezy i rozwoju turystyki; 4. Podejście organizacyjne rozumiane jako badania systemów organizacyjnych i zarządzania turystyką; 5. Podejście ekonomiczne to badania skupiające się na popycie, podaży, cenach, zatrudnieniu w sektorze turystyki itp.; 6. Podejście socjologiczne skupiające problemy badawcze wokół relacji społeczeństwo-turystyka, zwłaszcza w odniesieniu do zachowań, motywów, zwyczajów uczestników różnych form turystyki; 7. Podejście geograficzne polegające na analizie czasowego i przestrzennego rozkładu ruchu turystycznego a także analizy związane ze znaczeniem walorów turystycznych w różnych strefach; 8. Podejście systemowe polegające na połączeniu spolaryzowanych badań w różnych dziedzinach w jedną metodę; 9. Podejście interdyscyplinarne polegające na rozwiązywaniu problemów badawczych poprzez syntetyczne ujęcie z różnych punktów widzenia np. antropologicznego, ideologicznego, prawnego. W. Alejsiak wzmacnia jeszcze interpretację dotyczącą podejścia interdyscyplinarnego cytując K. Przeclawskiego (1996).

Podsumowanie

Dla osób niepełnosprawnych, tak jak i dla pełnosprawnych uczestników turystyka niepełnosprawnych to forma działalności w czasie wolnym, wynikająca z pragnień poznawczych i potrzeby rozrywki. Turystyka niepełnosprawnych często jest także ważnym środkiem terapeutycznym, kompensuje stan niepełnosprawności, przyspiesza proces integracji społecznej. Organizacja sportu, kultury, rekreacji i turystyki odgrywa istotną rolę w procesie rehabilitacji osób niepełnosprawnych oraz we włączaniu tych osób w nurt życia społecznego.

Początki szerszych badań nad turystyką niepełnosprawnych rozpoczęto dopiero w latach 70. ubiegłego stulecia, głównie za sprawą profesorów W. Degi i M. Weissa. Jednak w ośrodkach naukowo-dydaktycznych problem turystyki niepełnosprawnych przez dziesięciolecia był marginalizowany. Także nie było szerszego zainteresowania w kształceniu specjalistów

z tego zakresu. Zwarte prace opisujące możliwości uprawiania turystyki przez niepełnosprawnych i wskazujące jej rehabilitacyjne funkcje powstały pod koniec lat 70. (Weiss 1979; Wolski 1979; Dega 1970).

W dotychczasowej krajowej literaturze przedmiotu (naukowej, naukowo-metodycznej i metodycznej) dominują prace o charakterze ogólnym i przeglądowym. Część prac odzwierciedla wyraźnie wyodrębnione kierunki badań: rolę turystyki w życiu niepełnosprawnych, badania wybranych uwarunkowań i cech możliwości turystów niepełnosprawnych, podział z uwagi na strukturę wieku, a także rodzaj i stopień niepełnosprawności, analizę polityki turystycznej, strategii, planów i perspektyw związanych z niepełnosprawnymi, a także analizę działalności i wzajemnych relacji między instytucjami związanymi z turystyką niepełnosprawnych, badania społecznych skutków turystyki niepełnosprawnych, zachowań wynikających z uczestnictwa w tym zachowań prozdrowotnych i zdrowego stylu życia, różnych aspektów psychologicznych, zagadnień dostępności, w tym problem logistyki i informacji turystycznej niepełnosprawnych, zagadnienia rozwoju turystyki niepełnosprawnych w regionach, problem wpływu obciążeń wynikających z podróży, uczestnictwo niepełnosprawnych w różnych formach rehabilitacji i rewalidacji przez turystykę, zagadnienia ekonomiczne, związane z marketingiem i usługami turystycznymi.

Kontynuacja badań dotychczasowych, a także powstawanie nowych koncepcji badawczych umożliwi usprawnienie procesu rehabilitacji, przyspieszają proces integracji społecznej, co w sposób istotny wpływa na szybsze włączanie osób niepełnosprawnych w nurt życia społecznego.

Bibliografia

- Alejziak W. (2003), *Perspektywy i kierunki rozwoju badań naukowych nad turystyką*, (w:) Gołębski G. (red.), *Kierunki rozwoju badań naukowych w turystyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Burnett J.J. (1996), *What services marketers need to know about the mobility disabled consumer*, "Journal of Services Marketing", No. 10(3).
- Cavinato J.L., Cuckovich M.L. (1992), *Transportation and Tourism for the disabled*, "Transportation Journal", Spring.
- Cooper I. (1989), *Travel for people with disabilities*, (in:) Patching B. (Ed.), *Leisure for People with Disability, Proceedings of the National Conference on Leisure for People with Disability*, Townsville, Queensland.
- Dann G., Nash D., Pearce P. (1988), *Methodology In Tourism Research*, "Annals of Tourism Research", Vol. 15.
- Darcy S. (1995), *Sydney's access for people with various disabilities questioned*, "Examining Issues From Disability Perspectives", No. 4(3).
- Darcy S. (1998), *People with a Disability and Tourism: A Bibliography*, "Online Bibliography", No. 7.
- Darcy S. (2005), *People with a Disability and Tourism: A Bibliography*, School of Leisure, Sport & Tourism, University of Technology, Sydney.

- Dega W. (1971), *Sport i turystyka jako czynnik rehabilitacji osób poszkodowanych na zdrowiu*, (w:) *Możliwości uprawiania sportu przez inwalidów*, Materiały z konferencji, Warszawa 27 maja 1970, PZWL, Warszawa.
- Faulkner H.W., French S. (1982), *Transport of the Disabled in the Act*, Bureau of Transport Economics, Canberra.
- Gaworecki W.W. (2003), *Wybrane kierunki badań naukowych w sferze turystyki polskiej*, (w:) Gołębski G. (red.), *Kierunki rozwoju badań naukowych w turystyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Gołębski G. (2003), *Turystyka jako czynnik integrujący badania naukowe*, (w:) Gołębski G. (red.), *Kierunki rozwoju badań naukowych w turystyce*, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań.
- Kaganek K. (2007), *Studia nad aktywnością turystyczną osób niepełnosprawnych – przegląd wybranych koncepcji zagranicznych*, „Folia Turistica”, nr 18.
- Kaganek K. (2008a), *Aktywność turystyczna osób niepełnosprawnych w badaniach naukowych – teoria i praktyka na przykładach zachodnich*, (w:) *Sprawnie dla niepełnosprawnych. Profesjonalna obsługa turysty niepełnosprawnego*, Forum Turystyki Regionów, Szczecin.
- Kaganek K. (2008b), *Kierunki wybranych badań zagranicznych nad problematyką aktywności turystycznej osób niepełnosprawnych*, (w:) Stasiak A., Śledzińska J. (red.), *Rola krajoznawstwa i turystyki w życiu osób niepełnosprawnych*, Wydawnictwo PTTK, Warszawa.
- Kaganek K. (2009a), *Przegląd wybranych badań zagranicznych w zakresie turystyki osób niepełnosprawnych*, (w:) Szpara K., Gwóźdź M. (red.), *Przestrzenne, gospodarcze i humanistyczne aspekty turystyki*, Konsorcjum Akademickie, Kraków-Rzeszów-Zamość.
- Kaganek K. (2009b), *Turystyka osób niepełnosprawnych w aspekcie wybranych uwarunkowań*, EAS, Kraków.
- Kaganek K. (2010), *Turystyka osób niepełnosprawnych (wyniki badań zagranicznych)*, (w:) *Turystyka szansą wypoczynku i rozwoju regionów*, „Handel Wewnętrzny”, część 2, sierpień.
- Kern L. (1989), *Integrating people with disabilities in recreational tours*, (w:) Patching B. (Ed.), *Leisure for People with Disability, Proceedings of the National Conference on Leisure for People with Disability*, Townsville, Qld., September, Dept of Sport and Recreation, Queensland.
- Łopaciński K. (2003), *Kierunki rozwoju badań naukowych w sferze turystyki na podstawie doświadczeń Instytutu Turystyki*, (w:) Gołębski G., *Kierunki rozwoju badań naukowych w turystyce*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- McIntosh R.W., Goeldner CH.R (1886), *Tourism-Principles, Philosophies*, Fifit Edition, New York.
- Muloin S., Weiler B. (1993), *Provision of travel information for persons with specific needs*, (w:) Veal A.J., Jonson P., Cushman G., *Leisure and Tourism: Social and Environmental Change*, Proceedings of WLRA Congress, Sydney.
- Murray M., Murray A. (1989), *Submission to the Industry Commission Inquiry into Tourism Accommodation and Training*, Canberra.
- Papone A. (1997), *Travellers with disabilities: no disabilities – a hidden market opportunity. Report on the First World Congress for Travelers with Disabilities. Society for the Advancement of Travel for the Handicapped*, January, Fort Lauderdale, Florida.
- Patching B. (Ed.) (1990), *Leisure for People with Disability*, Proceedings of the National Conference on Leisure for People with Disability, the Sheraton Breakwater Casino, Townsville, Sport and Recreation, Queensland.
- Przeclawski K. (1996), *Człowiek a turystyka, Zarys socjologii turystyki*, Albis, Kraków.

- Rawson J.A., Murray G. (1988), *Building Facilities for Disabled Visitors in National Parks and State Recreation Areas*, National Parks and Wildlife Service NSW, Sydney.
- Shaw-Lawrence M.T.V. (1991), *Tourism and the handicapped population: the untapped market*, (w:) Hawkins D.E., Ritchie J.R. (Eds.), *World Travel and Tourism Review: Indicators, Trends and Forecasts*, Vol. 1, CAB International, UK.
- Sims J. (1995), *Investigation into the Accessibility of NSW Tourism Attractions for People with Disabilities. Tourism Studies Project report for ACROD (NSW) and the Tourist Attractions Association of NSW*, School of Leisure, Sport and Tourism Studies, University of Technology, Sydney.
- Smith R.W. (1987), *Leisure of disabled tourists: barriers to participation*, "Annals of Tourism Research", No. 14(2).
- Weiler B., Muloin S. (1990), *Introducing specific populations into curricula in tertiary tourism education in Australia*, Tourism Education National Conference Papers.
- Weiss M. (1979), *Możliwości uprawiania turystyki przez osoby niepełnosprawne*, Instytut Turystyki, Warszawa.
- Wolski J. (1979). *Profilaktyczne leczenie i rehabilitacyjne funkcje turystyki*, (w:) *Potrzeby społeczne a kształtowanie ruchu turystycznego w Polsce, Cz. I Aspekty fizjologiczne i psychologiczne*, GKTiIT, Warszawa.

Surveys on Tourism of Handicapped People in Poland

Summary

Tourism of handicapped people as a form of activities of impaired persons may be an important therapeutic means compensating the state of handicap and accelerating the process of social integration. In the Polish subject literature, being published since the 1970s, there prevail studies of the general and overview nature. In those studies, there is primarily undertaken research on the role of tourism in the life of the handicapped, surveys of the selected determinants of participation of impaired persons in tourism, analyses of the tourist policy, strategies, plans, and perspectives related to the handicapped. Some of studies concern research of the social effects of tourism of handicapped people as well as the economic issues connected with marketing and tourist services.

The study is of the overview nature (overview of literature); there prevails a literature comparative analysis. The author tried to carry out a review in a complex way covering publications in the Polish language. In his study, he applied the method of literature analysis and critical review.

Key words: tourism, handicapped people, tourism of handicapped people, literature overview, literature analysis and critical review method.

JEL codes: I14

Изучение туризма инвалидов в Польше

Резюме

Туризм инвалидов как форма деятельности инвалидов может быть существенным терапевтическим средством, компенсирующим состояние инвалидности и ускоряющим процесс социальной интеграции. В польской литературе предмета, выходящей в свет с 70-ых годов XIX в., преобладают труды общего и обзорного характера. В трудах в особенности предпринимается исследование о роли туризма в жизни инвалидов, изучение избранных обусловленностей участия инвалидов в туризме, анализы туристической политики, стратегии, планов и перспектив, связанных с инвалидами. Часть трудов касается социальных последствий туризма инвалидов, а также экономических вопросов, связанных с маркетингом и туристическими услугами.

Труд имеет обзорный характер (обзор литературы), в нем преобладает сопоставительный анализ литературы. Автор старался провести обзор комплексным образом, учитывая публикации на польском языке. В работе применен метод анализа и критики литературы.

Ключевые слова: туризм, инвалиды, туризм инвалидов, обзор литературы, метод анализа и критики литературы.

Коды JEL: I14

Artykuł nadesłany do redakcji w marcu 2016 roku

© All rights reserved

Afiliacja:

dr hab. Piotr Godlewski, prof. nadzw. AWF i S
Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu w Gdańsku
Wydział Wychowania Fizycznego
Katedra Nauk Społecznych
ul. Kazimierza Górskiego 1
80-336 Gdańsk
tel.: 58 554 71 21
e-mail: piotr.godlewski@awf.gda.pl